

Konvencija o pravima djeteta

Komitet za prava djeteta

Šezdeset - prva sjednica

17. septembar - 5. oktobar 2012.

Razmatranje izvještaja dostavljenih od strane država članica u okviru člana 44 Konvencije

Zaključne primjedbe: Bosna i Hercegovina

1. Komitet je razmatrao kombinovani drugi i četvrti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/2-4) na svom 1730. i 1731. sastanku (vidi CRC/C/SR.1730 i CRC/C/SR.1731) održanom 19. septembra 2012, i usvojio na svom 1754. sastanku, koji je održan 5. oktobra 2012, sljedeće primjedbe.

I. Uvod

2. Komitet pozdravlja podnošenje kombinovanog drugog i četvrtog periodičnog izvještaja države potpisnice (CRC/C/BIH/2-4) i pismene odgovore na listu pitanja (CRC/C/BIH/K/2-4/Add.1), koji su omogućili bolje razumijevanje situacije u državi potpisnici. Komitet izražava zahvalnost za konstruktivni i otvoren dijalog održan sa visokom i multisektoralnom delegacijom države potpisnice.

3. Komitet podsjećajući da primjedbe treba čitati zajedno sa njenim zaključnim primjedbama usvojenim na inicijalnom izvještaju države potpisnice na osnovu Fakultativnog protokola o zaštiti djece u oružanim sukobima (CRC/C/OPAC/BIH/CO/1, 2010) i na osnovu Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji (CRC/CO/OPSC/BIH/CO/1, 2012).

II. Preduzete mjere za praćenje i postignuti napredak države potpisnice

4. Komitet pozdravlja povlačenje rezerve države potpisnice na članu 9 Konvencije. Takođe navodi kao pozitivno donošenje sljedećih mjera:

(a) Zakon o matičnim knjigama u Federaciji Bosne i Hercegovine u julu 2011;

(b) Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u sukobu sa zakonom u Republici Srpskoj u januaru 2010;

(c) Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine iz 2010, koji ima za cilj da reguliše zdravstvenu zaštitu nacionalnih manjina;

(d) Zakon o matičnim knjigama u Republici Srpskoj usvojen u oktobru 2009, i

(e) Zakon o zabrani diskriminacije u julu 2009.

5. Komitet takođe pozdravlja prijem i ratifikaciju:

(a) Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u martu 2010;

(b) Konvenciju protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka i kazni, koja je stupila na snagu 1. oktobra 2008; za

(c) Konvencija o zaštiti svih lica od prisilnog nestanka u februaru 2007;

(d) Konvencija Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima u januaru 2008, i

(e) Konvencije Savjeta Evrope o visokotehnoškom kriminalu i njen Fakultativni protokol koji se odnosi na inkriminaciju djela rasističke i ksenofobične prirode kroz računarske sisteme u maju 2006.

6. Komitet takođe pozdravlja usvajanje sljedećih institucionalnih i političkih mjera:

(a) Okvirne politike unapređenja ranog rasta i razvoja djece u Bosni i Hercegovini u martu 2012;

(b) Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2010 - 2014;

(c) Nacionalna strategija za kontrolu opojnih droga, sprečavanje i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini 2009 - 2013;

(d) Nacionalni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima 2009 - 2011;

(e) Plan implementacije strategije razvoja vaspitanja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini 2008 - 2015;

(f) Nacionalna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2007 - 2010, i

(g) Revidirani akcioni plan za obrazovne potrebe Roma iz 2010.

III. Glavne oblasti koje zabrinjavaju i preporuke

A. Opšte mjere implementacije (članovi 4, 42 i 44, stav 6 Konvencije).

Prethodne preporuke Komiteta

7. Komitet pozdravlja napore države potpisnice da sprovede zaključne primjedbe Komiteta od 21. septembra 2005, na inicijalni izveštaj države potpisnice (CRC/C/15/Add.260, 2005), sa žaljenjem prim _____ neke od preporuka koje su sadržane u njima nisu u potpunosti riješene.

8. Komitet apeluje na državu potpisnicu da preduzme sve neophodne mjere za rješavanje tih preporuka iz zaključnih primjedbi inicijalnog periodičnog izvještaja prema Konvenciji koje nisu realizovane ili dovoljno sprovedene, posebno onih koji se odnose na koordinaciju, porodične sredine, usvajanje, zdravstvo, socijalne zaštitu i životni standard.

Zakonodavstvo

_____ je _____ ona države potpisnice usklađena sa odredbama Konvencije, Komitet je zabrinut da i dalje ne postoji postoji sveobuhvatno zakonodavstvo za prava djeteta na nacionalnom nivou, koje ima potpune i direktne uticaje na Konvenciju u nacionalnom zakonu države potpisnice. Komitet dalje primj _____ države potpisnice (2 entiteta, 10 kantona i upravnih okruga), odsustvo takvog zakonodavstva dovodi do nedosljednosti u sprovođenju prava djeteta na njenoj teritoriji, gdje su djeca u sličnim situacijama podvrgnuta varijacijama u ispunjavanju njihovih prava u zavisnosti od teritorije na kojoj borave.

10. Komitet preporučuje da država članica razmotri donošenje sveobuhvatnog zakona o pravima djeteta na nacionalnom nivou, koji u potpunosti obuhvata principe i odredbe Konvencije i njenih fakultativnih protokola i daje jasne smjernice za njihovu dosljednu i direktnu primjenu na cijeloj teritoriji države potpisnice.

Sveobuhvatna politika i strategija

11. Komitet ističe kao pozitivno usvajanje Akcionog plana za djecu 2011-2014 u julu 2011, koji ima za cilj jačanje institucionalnih kapaciteta, koordinacije i međusektorske saradnje _____ je administrativni sistem države potpisnice veoma fragmentiran i dovodi do finansijskih, tehničkih i prepreka u vlasti u sprovođenju Akcionog plana.

12. Komitet preporučuje da država obezbijedi da njen Akcioni plan ima adekvatne ljudske, tehničke i finansijske resurse za njegovu implementaciju na sveobuhvatan i

konzistentan način na cijeloj teritoriji države potpisnice. Dalje, Komitet preporučuje da Akcioni plan bude sproveden u konsultaciji sa djecom i civilnim društvom.

Koordinacija

države potpisnice ima mandat da koordinira implementaciju Konvencije, Komitet primj su odgovornosti za prava djeteta u državi potpisnici podijeljene između velikog broja resornih ministarstava na nivou entiteta, distrikta i kantona. Komitet je zabrinut zbog odsustva efikasne koordinacije za dosljedno sprovođenje Konvencije širom države potpisnice. Komitet takođe izražava žaljenje što, uprkos svojoj prethodnoj preporuci (CRC/C/15/Add.260, stav 13, 2005.) da se ojača Savjet za djecu države potpisnice, mandat Savjeta za djecu nije bio obnovljen u 2007, zbog nedostatka sporazuma o izbornim procedurama članova Savjeta. Komitet je zabrinut da to predstavlja značajnu prepreku za razvoj, koordinaciju i realizaciju koherentnih državnih politika za implementaciju Konvencije.

14. Komitet apeluje na državu potpisnicu da preduzme neophodne mjere kako bi:

(a) Obezbijedila poštovanje dječjih prava širom države potpisnice na svim nivoima vlasti, na nacionalnom nivou, entitetima, kantonima i okruzima;

(b) Pojačala koordinacionu ulogu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, tako što će osigurati da tehničke i finansijske resurse da efikasno koordinira aktivnosti za prava djeteta u različitim sektorima i od nacionalnog do entitetskog nivoa i nivoa distrikta i kantona;

(c) Jačala ulogu i rukovodstvo Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice u zagovaranju za prava dj implementacije i mobilizacije sredstava za djecu;

(d) Razmotrila ponovo pokretanje Savjeta za djecu kako bi se pomoglo u gore navedenom; i

(e) Racionalizovala rad raznih tijela za prava djeteta i pružila im neophodne ljudske i finansijske resurse da efikasno vrše svoju ulogu.

Alokacija resursa

15. Ističući da država potpisnica ulaže značajan dio svog nacionalnog budžeta na socijalnu zaštitu, Komitet je zabrinut jer vezana za korisnike ugrožene ratnim zbivanjima, što dovodi do nedostatka sredstava za druga lica koja su u ugroženim situacijama sa sličnim ili potrebama višeg nivoa jecu i njihove porodice. Komitet je takođe zabrinut jer i dalje postoje značajne razlike u različitim

teritorijama države potpisnice. U tom kontekstu, Komitet je posebno zabrinut zbog nedavno smanjenog nivoa dječijih dodataka propisanih u Republici Srpskoj. Pored toga, Komitet je zabrinut zbog nedostatka zakonodavstva koji reguliše i finansira socijalne beneficije za djecu i njihove porodice u brojnim kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine, što je rezultiralo u tome da su socijalne beneficije nedostupne u mnogim oblastima.

16. Komitet ponavlja svoju raniju preporuku (CRC/C/15/Add.260 stav 17, 2005.) da se usklade troškovi za zaštitu prava djece između entiteta države potpisnice da se obezbijedi minimalni nivo socijalne i zdravstvene zaštite za svu djecu širom države potpisnice. Osim toga, u svjetlu preporuka Komiteta tokom njegovog dana opšte diskusije u 2007. vezano za "Resurse za prava djeteta - Odgovornost država", Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Uspostavi proces budžetiranja koji adekvatno uzima u obzir potrebe djece na nacionalnom i nivou teritorija, sa jasnim izdvajanjima za djecu u relevantnim sektorima i agencijama, kao i specifične in ;

(b) Uspostavi ; osti, efikasnosti i jednakosti raspodjele sredstava izdvojenih za sprovođenje Konvencije; i

(c) Usvoji zakone za regulisanje ravnopravnog finansiranja i socijalnih beneficija za djecu i njihove porodice širom teritorije Bosne i Hercegovine.

Prikupljanje podataka

17. Komitet konstatuje napore države potpisnice da sredi raspoložive podatke koji se odnose na djecu kroz uspostavljanje zajedničke baze podataka DevInfo. Međutim, Komitet je i dalje duboko zabrinut zbog nedostatka statističkih podataka koji se odnose na implementaciju Konvencije u državi potpisnici i ograničenog kapaciteta statističkih kancelarija države potpisnice. Komitet takođe ponavlja svoje zabrinutosti (CRC/C/15/Add.260, stav 18, 2005.) vezane za nedostatak jasne podjele odgovornosti za prikupljanje, konsolidaciju i analizu podataka između različitih državnih organa i da nijedan nacionalni popis stanovništva nije sproveden od 1991. godine. Osim toga, Komitet je zabrinut da DevInfo baza podataka ne sadrži nikakve procedure za kontrolu kvaliteta za provjeru pouzdanosti svojih podataka.

18. Komitet ponavlja svoju raniju preporuku (CRC/C/15/Add.260 stav 19, 2005.) i apeluje na državu potpisnicu da hitno sprovede popis stanovništva i da razvije koordinirani sistem za sveobuhvatno prikupljanje podataka koji treba da pokriju svu djecu mlađu od 18 godina i da odvoji one grupa djece kojima je potrebna posebna zaštita. U tom svjetlu, Komitet posebno preporučuje da se pri prikupljanju podataka obrati posebna pažnja na uzrast, pol, etničku pripadnost, invaliditet, socijalno-ekonomski status i geografsku lokaciju.

Nezavisni monitoring

19. Komitet pozdravlja osnivanje Odjeljenja za zaštitu prava djeteta u okviru Ombudsmena za ljudska prava entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i nezavisnog ombudsmana za djecu u Republici Srpskoj u 2008. Međutim, Komitet konstatuje da do sada, preporuke ovih mehanizama za prava djeteta nisu sprovedene od strane relevantnih vlasti na državnom, entitetskom, okružnom ili kantonalnom nivou.

U skladu sa članom 2 (CRC/GC/2003/4), Komitet preporučuje da država potpisnica jere da obezbjedi da njeno Odjeljenje za zaštitu prava djeteta u Federaciji Bosne i Hercegovine i njen Ombudsman za djecu u Republici Srpskoj imaju obezbijedene adekvatne ljudske, tehničke i finansijske resurse, kao i imunitete potrebne za njihovo efikasno funkcionisanje rješavanja pritužbi djece na djeci prilagođen i ekspeditivan način, kao i za obezbeđivanje adekvatnog monitoringa preporuka upućenih od ovih mehanizama za prava djeteta.

Širenje i podizanje svijesti

21. Komitet konstatuje ka i i četvrti periodični državni izvještaji prema Konvenciji dostupni na web stranici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice države potpisnice e angažovanje države potpisnice i njenih medija u podizanju svijesti o dječijim pravima i Konvenciji na nacionalnom nivou. Ipak, Komitet je zabrinut jer postoji ograničena svijest i radno znanje Konvencije među djecom.

22. Komitet preporučuje da država potpisnica nastavi s njem medijskog angažovanja u podizanju svijesti o Konvenciji na način prilagođen djetetu bu štampe, radija, televizije, i jece u javnim aktivnostima na terenu.

Obuka

23. Komitet konstatuje da su neke aktivnosti obuke i obrazovanja o Konvenciji sprovedene od strane države potpisnice za njeno sudstvo, stručnjake za sprovođenje zakona i državne službe. Međutim, Komitet je zabrinut zbog toga što je potpisnice u sprovođenju ovih aktivnosti i dalje ograničeno i da su sadašnje obuke, koje se prvenstveno sprovode od strane NVO podržane od strane međunarodnih donatora, nedovoljne za obezbeđivanje tehničke kompetentnosti Konvencije i njene primjene.

24. Komitet ponavlja svoju raniju preporuku (CRC/C/15/Add.260 stav 24, 2005.) za preuzimanje glavne odgovornosti za pružanje adekvatne i sistematske obuke i / ili senzibilizacije o dječijim pravima za profesionalne grupe koje rade sa djecom i za djecu, a naročito stručnjaci za sprovođenje zakona, kao i parlamentarci, sudije, advokati, zdravstveno osoblje, nastavnici, školsko osoblje i drugi po potrebi.

Saradnja sa civilnim društvom

25. Komitet konstatuje kao pozitivno dalje jačanje civilnog društva i nevladinih organizacija koje se bave dječijim pravima u državi potpisnici. Međutim, Komitet je zabrinut da, dok nevladine organizacije imaju važnu ulogu u pružanju usluga zaštite djece u državi potpisnici, one su zavisne od inostranih donatora i ostaju podvrgnute istim poreznim obavezama kao i privatni, subjekti orijentisani na dobit, što pogoršava ograničenja resursa sa kojima se suočavaju.

26. Komitet, a podsjećajući državu potpisnicu na njenu primarnu obavezu da djeca uživaju svoja prava prema Konvenciji, apeluje na državu potpisnicu da razmotri prema civilnom društvu i nevladinim organizacijama provodljiviji kontekst za njihov rad, između ostalog, kroz financiranje i niže poreske stope. Komitet dalje preporučuje da država potpisnica preuzme aktivniju ulogu u pružanju osnovnih usluga za djecu, koji se trenutno prvenstveno pružane od strane nevladinih organizacija.

Prava djeteta i poslovni sektor

27. Komitet je zabrinut da multinacionalne i nacionalne kompanije u državi potpisnici, posebno u industriji proizvodnje čelika i sektoru obezbjeđenja, koje često imaju ugovore za rad od strane državnih institucija, rade sa nedostatkom jasnih zakonskih okvira. Konkretno, Komitet je zabrinut da standardi međunarodnih ljudskih prava, zaštite okoline i drugi standardi nisu adekvatno praćeni, zaštićeni i ispunjeni kako bi se osiguralo da osobe, uključujući i djecu, porodice i zajednice nisu pod negativnim uticajem privatnog sektora. Prepoznajući da su u toku istrage i kazne za neke prekršaje od strane Federalnog inspektorata države potpisnice, Komitet je takođe zabrinut da pitanja koja se odnose na uticaj na životnu sredinu i zdravlje poslovnih aktivnosti nisu riješena na transparentan način koji omogućuje informisani javni nadzor i učešće.

28. U svjetlu rezolucija Savjeta za ljudska prava 8/7 od 7. od aprila 2008. kojima je usvojen izvještaj "Zaštiti, poštuj i liječi" okvir i 17/4 od 16. juna 2011, u kojima je navedeno da prava djeteta trebaju biti uključena kada se istražuje odnos između privrede i ljudskih prava, Komitet preporučuje da država:

(a) Ispita i prilagodi svoj zakonodavni okvir (građanski, kazneni i administrativni) kako bi osigurala pravnu odgovornost kompanija i njihovih podružnica, koji djeluju u ili se vode sa teritorije države potpisnice, u vezi kršenja ljudskih prava, posebno prava djeteta, i uspostavi nadzorni mehanizam, istraživanje i ispravljanje takvih zloupotreba, s ciljem povećanja odgovornosti, transparentnosti i sprečavanja povreda; i

(b) Preduzme mjere kako bi se osiguralo da privatne kompanije, naročito one u industriji čelika i one koje pružaju usluge obezbjeđenja, uključujući i kada imaju

ugovor od strane države, rade pod odgovarajućim regulatornim zaštitnim mjerama kako bi se osiguralo poštovanje Konvencije i njenih Fakultativnih protokola.

Opšta načela (članovi, 2,3,6 i 12 Konvencije)

Nediskriminacija

29. Komitet pozdravlja usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije u julu 2009. i revidirani Akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma u julu 2010. Međutim, Komitet primjećuje sa zabrinutošću da rasna diskriminacija ostaje ozbiljan i raširen problem u državi potpisnici. Naročito je zabrinut da:

(a) Usklađivanje zakonodavstva države potpisnice sa antidiskriminacijskim zakonom je neadekvatno, što je rezultiralo u njegovoj ograničenoj praktičnoj primjeni, kao što se vidi iz nekoliko prijavljenih žalbi za diskriminaciju i niskog nivoa javne svijesti o pravnim lijekovima dostupnim u slučajevima diskriminacije;

(b) Diskriminacija u kontekstu obrazovanja i dalje je prisutna, uključujući i vezano za i dalje postojanje tzv. "dvije škole pod jednim krovom" i politike jednonacionalne škole u državi potpisnici, gdje su razredi razdvojeni na temelju etničke pripadnosti, što dovodi do toga da djeca samo pohađaju školu za njihovu etničku grupu;

(c) Akcioni plan države potpisnice o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika drugih nacionalnih manjina nije efikasno implementiran kao posljedica ograničenja u budžetskim alokacijama i neadekvatne jasnoće dijeljenja odgovornosti između učesnika; te da su romska djeca i dalje često podvrgnuta rasprostranjenoj i ozbiljnoj diskriminaciji što, između ostalog, dovodi do ozbiljnih kršenja njihovih prava na obrazovanje i zdravstvenu brigu; i

(d) Država potpisnica nije uspjela odgovoriti na prethodne preporuke (CRC/C/15/Add.260, stav 26 i 27, 2005) Komiteta na uvođenje kodeksa ponašanja vezanog za diskriminaciju kako bi zabranio stereotipne i stigmatizirajuće prikaze manjinskih i / ili etničkih grupa u medijima i preduzeo mjere za praćenje Deklaracija i programa djelovanja usvojene na Svjetskoj konferenciji protiv rasizma , rasne diskriminacije, ksenofobije i netolerancije.

30. U skladu s članom 2. Konvencije, Komitet poziva državu potpisnicu da:

(a) Preduzme dalje zakonodavne mjere da sistematično uskladi svoje zakonodavstvo sa zahtjevima svog antidiskriminacijskog zakona iz 2009, i podignu svijest javnosti o pravnim lijekovima dostupnim u slučajevima diskriminacije, uključujući i učiniti informacije dostupnim o tome kako uputiti žalbe prema Instituciji Ombudsmena za ljudska prava BiH u državi potpisnici, posebno u obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, gdje se djeca često susreću sa diskriminacijom;

(b) Odmah prekine segregaciju djece u školama na temelju etničke pripadnosti prekidajući politiku tzv. "dvije škole pod jednim krovom" i jednonacionalnih škola, i na taj način osigura odgovarajuće mjere podrške i pravilno obučeni kadrovi za obrazovanje kako bi se omogućile etničke različitosti i integracija u školama;

(c) Preduzme aktivne mjere kako bi osigurala sprovođenje svog Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika drugih nacionalnih manjina, uključujući i raspodjelu odgovarajućih ljudskih, tehničkih i financijskih resursa i uspostavljanje jasnih odgovornosti između relevantnih državnih tijela i / ili učesnika;

(d) U skladu s prethodnom preporukom Komiteta (CRC/C/15/Add.260, stav 27, 2005), razviti, u saradnji s medijima, kodeks ponašanja s ciljem uklanjanja stereotipa i stigmatizacije manjinskih i / ili etničkih grupa u medijima; i,

e) Osigura određene informacije u svom sljedećem periodičnom izvještaju o mjerama i programima relevantnim za Konvenciju o pravima djeteta preduzetim od strane države potpisnice da popratni Deklaraciju i program djelovanja koja je usvojena na Svjetskoj konferenciji protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i srodnih oblika netolerancije, uzimajući u obzir opšti komentar broj 1 (CRC/GC/2001/1).

Najbolji interesi djeteta

31. Konstatujući da je princip najboljeg interesa djeteta uzet u obzir u većini zakonodavstva države potpisnice, Komitet je zabrinut da princip nije adekvatno primijenjen u situacijama gdje su djeca lišena porodičnog okruženja. Konkretno, Komitet je zabrinut da najbolji interesi djeteta nisu primarno razmatrani kod regulisanja i sprovođenja smještaja djece koja su lišena porodičnog okruženja u različite oblike alternativne brige, uključujući i institucije, te

32. Komitet poziva državu potpisnicu da pojača svoje napore kako bi se osiguralo da se načelo najboljeg interesa djeteta bude široko poznato i na odgovarajući način ugrađeno i dosljedno primjenjeno u svim zakonodavnim, administrativnim i sudskim postupcima i svim politikama, programima i projektima relevantnim i sa uticajem za/na djecu, posebno onih lišenih porodičnog okruženja. U tom smislu, država potpisnica se podstiče da razvije procedure i kriterije kako bi se osiguralo smjernice za određivanje najboljih interesa djeteta u svim oblastima i da ih distribuira svim javnim i privatnim ustanovama socijalne zaštite, sudovima, upravnim i zakonodavnim vlastima. Pravno obrazloženje svih sudskih i upravnih presuda i odluka takođe treba temeljiti na tom principu. Pri tome, Komitet naglašava potrebu da država potpisnica obrati posebnu pažnju kako bi se osigurao primat principa najboljeg interesa djeteta, posebno u vezi obezbjeđivanja punog principa kada se reguliše i sprovodi smještaj u različite oblike alternativne brige, uključujući i institucije.

Poštovanje stavova djeteta

33. Komitet konstatuje kao pozitivno da zakonodavstvo države potpisnice, Porodične zakone i druge relevantne zakone, priznaje pravo djeteta da izrazi svoje stavove u relevantnim pravnim postupcima. Takođe primj je država potpisnica pokrenula program za "Jačanje sistema socijalne zaštite i inkluzije za djecu" u 2009. kako bi podržala jece na lokalnom nivou. Međutim, Komitet je zabrinut da:

(a) Stvarna primjena zakona koja priznaje prava djece da izraze svoje stavove u donošenju odluka koje ih se sprovodi i nije sistematski praćena od strane socijalnih radnika i sudova;

(b) Stavovi djeteta se rijetko uzimaju u obzir vezano za školsko gradivo i nastavne materijale, kao i da, iako su savjeti ućenika , , zbog niske svijesti i og rni uticaj u odlučivanju u školskim pitanjima; i

(c) Programu za "Jaćanje sistema socijalne zaštite i inkluzije za djecu" nisu dodijeljeni adekvatni resursi.

potpisnice na svoj opšti komentar broj 12 (CRC/C/GC/12) i preporučuje da se preduzmu mjere za jaćanje prava djeteta da bude saslućano u skladu sa ćlanom 12 Konvencije. Pri tome, Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Preduzme mjere kako bi se obezbijedilo efikasno sprovoćenje zakonodavstva priznajući prava djece da izraze svoje stavove u relevantnim pravnim postupc uspostavljanje sistema i / ili procedura za socijalne radnike i sudova da prate poštovanje principa;

(b) Preduzeti programe i aktivnosti podizanja svijesti da promoviću smisleno i osnaćeno jece, u okviru porodice, zajed unutar organa studentskog savjeta - sa posebnim osvrtom na djecu u ugroćenim situacijama; i

(c) Obezbijediti prućanje adekvatnih ljudskih, tehnićkih i finansijskih resursa za efikasno funkcionisanje njenog programa "Jaćanje sistema socijalne zaštite i inkluzije za djecu".

C. Građanska prava i slobode (članovi 7, 8, 13-17, 19 i 37 (a) Konvencije)

Prijava rođenja

35. Komitet pozdravlja podršku države potpisnice Zagrebačkoj deklaraciji, čiji je cilj rješavanje civilnu dokumentacije i nedostataka u prijavi u jugoistočnoj Evropi, iz oktobra 2011. Komitet takođe konstatuje kao pozitivno usvajanje Zakona o matičnim knjigama u Republici Srpskoj u oktobru 2009, a u Federaciji Bosne i Hercegovine u julu 2011. Međutim, Komitet je i dalje zabrinut da država potpisnica još uvek nije uspostavila

prijavi rođenja za djecu rođenu van bolnica, djecu koja žive u udaljenim područjima, izbjeglice i djecu koja pripadaju manjinskim grupama. Komitet je posebno zabrinut zbog:

- (a) Neadekvatne pristupačnosti matičnim kancelarijama u ruralnim i okolnim područjima;
- (b) Prijava rođenja nije besplatna za porođaje izvan bolnica;
- (c) _____ ka etničkih manjina, posebno onih romske nacionalnosti, zbog nedostatka usluga za prevođenje i tumačenje;
- (d) Prijava rođenja podliježe imigracionom statusu roditelja djeteta, što dovodi u posebno nepovoljan položaj romsku zajednicu koji imaju izrazito niže stope roditelja koji posjeduju potrebnu dokumentaciju; i
- (e) Nedostatak javne svijesti o značaju prijave rođenja, posebno među romskom populacijom.

36. Komitet apeluje na državu potpisnicu da preduzme hitne i konkretne korake za sprovođenje Zagreb _____ pregled svog matičnog procesa kako bi osigurala da su sva djeca rođena na njenoj teritoriji prijavljena po rođenju, a da nijedno dijete ne bude ugroženo zbog proceduralnih barijera za prijavu. U tom kontekstu, Komitet preporučuje da država potpisnica:

- (a) _____ matičnih kancelarija u ruralnim i okolnim područjima;
- (b) Izdaje rodne listove besplatno;
- (c) Obezbijedi posebnu podršku da se olakša prijava rođenja nepismenim licima ili licima bez dokumentacije;
- (d) Izdaje rodne listove za svu djecu rođenu na njenoj teritoriji, bez obzira na imigracioni status djeteta ili njegovih / njenih roditelja; i

(e) Podizanje svijesti, posebno kod romske populacije, o značaju prijave rođenja.

Pravo na privatnost

je pravo na privatnost sadržano u Ustavu države potpisnice, Komitet je zabrinut zbog učestalih slučajeva neetičkog i neprofesionalnog ponašanja novinara koji objavljuju lične podatke djece i mladih koji su žrtve ili počinioci krivičnih djela. U tom kontekstu, Komitet je zabrinut da, iako država potpisnica ima Etički kodeks za novinare, ne postoji izvršni mehanizam za obezbjeđivanje poštovanja i da Regulatorna agencija za komunikacije države potpisnice ne interveniše blagovremeno u slučajevima povreda dječije privatnosti i takođe izriče kazne koje nisu srazmjerne.

38. Komitet preporučuje da država potpisnica razmotri donošenje nacionalnog zakona kojim se zabranjuje objavljivanje ličnih detalja djece od strane medija i / ili novinara i obezbjeđivanje srazmjerne kazne za takvo ponašanje. Takođe poziva državu potpisnicu da uspostavi mehanizme specifične za dijete i prilagođene djetetu za djecu jece uključene u krivične postupke. Osim toga, Komitet preporučuje da država potpisnica razmotri sprovođenje kampanja za podizanje svijesti o Konvenciji i pravu djeteta na privatnost kod novinara i drugih medijskih profesija.

D. Nasilje nad djecom (članovi 19, 37 (a) i 39 Konvencije)

Fizičko kažnjavanje

kao pozitivno to što je fizičko kažnjavanje u školama nezakonito i kažnjivo kao krivično djelo i podložno disciplinskim mjerama u kaznenim ustanovama i kod kuće širom države potpisnice od usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u 2005, Komitet izražava ozbiljnu zabrinutost, da fizičko kažnjavanje kod kuće ostaje široko rasprostranjeno u državi potpisnici. Osim toga, Komitet je zabrinut zbog širokog prihvatanja određenog stepena nasilja u "disciplinovanju" djece.

40. Komitet preporučuje da država potpisnica preduzme sve odgovarajuće mjere i izričito zabrani fizičko kažnjavanje u svim sredinama, uključujući i kod kuće, na cijeloj njenoj teritoriji. Osim toga, Komitet preporučuje da država potpisnica ojača i proširi programe podizanja svijesti kao i obrazovne programe, uključujući i kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštovanja prava djeteta, uz učešće djece, dok u isto vrijeme podižu svijest o negativnim posljedicama fizičkog kažnjavanja.

Zlostavljanje i zanemarivanje

41. Komitet pozdravlja "Strategiju za borbu protiv nasilja nad djecom 2011-2014" države potpisnice, kao i ojačano pružanje praktične obuke o tome kako da se otkriju i kako da se reaguje na slučajeve nasilja u porodici nad djecom za profesionalce koji rade sa ili za djecu. Međutim, Komitet je zabrinut da nedostatak usklađenog zakonodavstva vezanog za nasilje u porodici širom države potpisnice predstavlja značajnu prepreku u osiguranju sprečavanja i kažnjavanja svih oblika nasilja nad djecom. Pored toga, Komitet je zabrinut da nedostatak nacionalne baze podataka o domaćem nasilju nad djecom, takođe sprečava sveobuhvatnu procjenu stepena, uzroka i prirode ovog fenomena. Takođe, Komitet je zabrinut da su mjere za širenje informacija o uticaju nasilja u porodici na djecu kao i mjere za podsticanje prijavljivanja slučajeva zlostavljanja i dalje neadekvatne.

42. Komitet preporučuje da država potpisnica preduzme konkretne mjere da obezbijedi usklađivanje zakonodavstva o nasilju u porodici u svim njenim entitetima i na svim njenim teritorijama. Pored toga, Komitet preporučuje da država potpisnica uspostavi nacionalnu bazu podataka o svim slučajevima nasilja u porodici nad djecom, u cilju preuzimanja sveobuhvatne procjene stepena, uzroka i prirode istog. Komitet takođe ponavlja svoje prethodne preporuke državi potpisnici za jačanje podizanja svijesti i obrazovnih programa, uključujući i kampanje sa uključivanjem djece u cilju sprečavanja i borbe protiv zlostavljanja djece (CRC/C/15/Add.260, stav 43(d), 2005). Pored toga, država potpisnica treba da ojača mjere za podsticanje prijavljivanja slučajeva zlostavljanja i krivično gonjenje počilaca ovih djela (CRC/C/15/Add.260, stav 43(f), 2005).

Seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje

43. Komitet pozdravlja usvajanje "Akcionog plana za unapređenje sistema za zaštitu djece od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja putem informacionih i komunikacionih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2010-2012" od strane države potpisnice. Međutim, Komitet je zabrinut zbog:

(a) Nedostatka okvira za prekograničnu saradnju za krivično gonjenje počinioca, kao i pomoć i zaštitu žrtava i svjedoka

(b) Vrste i dužine kazni za seksualno iskorišćavanje i seksualno zlostavljanje u Krivičnom zakonu i Krivičnom zakonu Distrikta Brčko, koji često nisu srazmjerni; i

(c) Neadekvatnih finansijskih resursa za sprovođenje ovog akcionog plana.

44. Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Razvije odgovarajuće zakone i zakonske okvire kako bi se osiguralo efikasno gonjenje počinioca kao i pomoć i zaštita žrtvama i svjedocima

(b) Obezbijedi srazmjerne sankcije za počinioce seksualne eksploatacije djeteta i djela zlostavljanja u okviru svoje nadležnosti, i na čitavoj teritoriji; i

(c) Obezbijedi pružanje adekvatnih ljudskih, tehničkih i finansijskih sredstava za sprovođenje akcionog plana države potpisnice za unapređenje sistema za zaštitu djece od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorišćavanja putem informacionih i komunikacionih tehnologija u Bosni i Hercegovini 2010-2012.

Sloboda djeteta od svih oblika nasilja

45. Pozivajući se na preporuke Ujedinjenih Nacija o nasilju nad djecom (A/61/299), Komitet preporučuje da država potpisnica da prioritet eliminaciji svih oblika nasilja nad djecom. Komitet dalje preporučuje, da država potpisnica uzme u obzir opšti komentar broj 13. (CRC/C/GC/13), i posebno:

(a) Razvije sveobuhvatnu nacionalnu strategiju za prevenciju i rješavanje svih oblika nasilja nad djecom CRC/C/BIH/CO/2-4 12

(b) Uvoji nacionalni okvir za koordinaciju za rješavanje svih oblika nasilja nad djecom.

(c) Obrate posebnu pažnju na polnu dimenziju nasilja; i

(d) Sarađuje sa Specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara o nasilju nad djecom i drugim relevantnim institucijama Ujedinjenih Nacija.

Porodično okruženje i alternativna briga (članovi 5, 18 (stavovi 1-2), 9-11, 19-21, 25, 27 (stav 4) i 39 Konvencije)

Porodično okruženje

46. Pozdravljajući program "Pojačanje socijalne zaštite i uključivanje djece u Bosni i Hercegovini u SPIS (FILE)" iz 2008, Komitet žali jer su ograničeni finansijski i ljudski resursi bili dostupni ovim centrima. To je dovelo do toga da centri nisu bili u mogućnosti da spriječe raspad porodice u slučajevima kad su se mogle iskoristiti alternativne situacije i odgovoriti na potrebe djece bez roditeljskog staranja. Štaviše, Komitet je zabrinut da ovim centrima nedostaju jasni zadaci za rad koji su usmjereni na obezbjeđivanje socijalne podrške, te se zbog toga često fokusiraju na

administrativne poslove vezano za registraciju korisnika i procjenu formalnih zakonskih kriterijuma za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć umjesto na pružanje podrške porodicama.

47. Komitet ponavlja svoju preporuku (CRC/C/15/Add.260, stav 37, 2005) da država potpisnica obezbjedi centre za socijalni rad sa adekvatnim ljudskim, tehničkim i finansijskim resursima, obezbjedi sistematsku obuku svojih zaposlenih i preuzme sve druge neophodne mjere koje garantuju kvalitet, efikasnost i transparentnost svih aktivnosti ovih institucija. Takođe preporučuje da se usmjeri na izgradnju kapaciteta i obuku vezanu za sprečavanja raspada porodice te da to bude prioritet i da se jasniji mandat usmjeri na pružanje usluga podrške centrima za socijalni rad. U tom kontekstu, Komitet takođe preporučuje da država potpisnica razmotri uspostavljanje posebnog mehanizma za upravljanje administrativnim poslovima koji se odnose na registraciju korisnika i evaluaciju formalnih zakonskih kriterijuma za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć.

Djeca lišena porodičnog okruženja

48. Komitet pozdravlja usvajanje "Politike za zaštitu djece bez roditeljskog staranja i porodica u riziku od razdvajanja FBiH 2006-2016". Dok napominjući da država potpisnica izvještava da ima politiku traženja brige za djecu bez roditeljskog staranja porodičnog tipa gdje god je to moguće, Komitet je međutim zabrinut zbog sljedećeg:

(a) Da se djeca smještaju u ustanove samo na osnovu porodičnih ekonomskih poteškoća;

(b) Alternativne porodične i opcije zajednice za djecu lišenu porodičnog okruženja ili djecu sa posebnim potrebama su neadekvatne, gdje je većina djece smještena u institucijama; i nedovoljni naponi su učinjeni kako bi oni bili spojeni sa svojim biološkim porodicama što je dovelo do toga da veliki broj ove djece ostane u institucijama do svoje 18-te godine.

(c) Djeca smještena u institucije koje se nalaze van teritorije njihovog prebivališta i zbog toga nemaju pristup zdravstenoj zaštiti zbog administrativnih prepreka koje se odnose na njihovo preseljenje.

(d) Manjak radnog kadra u centrima za socijalni rad što dovodi do toga da djeca u ustanovama nemaju dovoljno pažnje posvećene njihovom razvoju.

(e) Nedostatak sveobuhvatnog sistema starateljstva i niska i neredovna sredstva za pokrivanje troškova smještanja djece u hraniteljske porodice što čestodovodi do niskih standarda brige u takvim situacijama.

(f) Neadekvatna priprema i podrška djeci i omladini koji napuštaju sistem javne brige; i

(g) Postojeći sistem alternativne brige obeshrabruje spajanje djece sa biološkim porodicama, čak i kada to može da bude održiva opcija.

49. Komitet poziva državu potpisnicu da:

(a) Olakša i pruži podršku brizi porodičnog tipa za djecu gdje god je to moguće, i na taj način obezbijedi da djeca nisu smještena u brigu van-porodičnog tipa isključivo na osnovu socijalno ekonomskih poteškoća.

(b) Temeljno i periodično razmatra smještanje djece u institucijama, i na taj način, obrati posebnu pažnju na znake zlostavljanja djece, i kad je u najboljem interesu djeteta, da olakša kontakt između djeteta i njegove/njene biološke porodice, kao i da podstakne i podrži ponovno spajanje gdje god je to moguće.

(c) Obezbijedi jednak pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju za djecu u brizi.

(d) Poveća broj socijalnih radnika kako bi se osiguralo da pojedinačne potrebe svakog djeteta mogu da budu efikasno rješene, i razvije kriterijume za izbor, obuku, podršku i evaluaciju socijalnih radnika za rad sa djecom.

(e) Ustanovi sveobuhvatan i koherentan nacionalni sistem starateljstva i osigura pružanje adekvatnih i blagovremenih sredstava i podrške za hraniteljske porodice kao dopunu drugih oblika alternativne brige.

(f) Adekvatno pripremi i podrži mlade ljude prije njihovog napuštanja brige, obezbjeđujući njihovo rano uključivanje u planiranje tranzicije kao i dajući im mogućnost da se obrate za pomoć nakon njihovog odlaska.

(g) Olakša spajanje djece sa njihovim biološkim porodicama kad god je to održiva opcija; i

(h) Obezbijedi sve neophodne ljudske, tehničke i finansijske resurse potrebne za poboljšanje položaja djece smještene u alternativnoj brizi.

Usvajanje

50. Komitet ponavlja svoju raniju zabrinutost (CRC/C/15/Add.260, stav 38, 2005) vezanu za zakon o usvajanju države potpisnice jer nije u punoj saglasnosti sa Konvencijom.

U tom kontekstu, Komitet je takođe zabrinut zbog neslaganja u zakonu o usvajanju među entitetima i teritorijama države potpisnice, što je dovelo do zakonodavne dvosmislenosti i rupa u zaštiti. Osim toga, Komitet ima specifične brige vezane za:

(a) Nizak stepen usvajanja zbog složenih i dugotrajnih procedura za usvajanje, nedostatak koordinacije među ustanovama za socijalni rad, i odsustvo baze podataka o djeci koji ispunjavaju uslove za usvajanje kao i odgovarajuće aplikacije potencijalnih usvajača.

(b) Gornja starosna granica od pet godina za djecu u Republici Srpskoj što dovodi do toga da većina djece nije podobna za usvajanje i

(c) Bez obzira na konkretan zahtjev u prethodnim preporukama Komiteta (CRC/C/15/Add.260, stav 38, 2005), podaci razvrstani po, između ostalog, starosti, polu, socio-ekonomskom statusu, o djeci koji su uključena u domaće i međunarodno usvajanje, nisu obezbijeđeni u izvještaju države potpisnice.

51. Komitet ponavlja svoju raniju preporuku (CRC/C/15/Add.260, stav 39, 2005) i apeluje na državu potpisnicu da ubrza neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi osigurala da su procedure usvajanja u potpunosti u skladu sa Članom 21 Konvencije, kao i da se razmotri da postane članica Haške konvencije o zaštiti djece i saradnje u pogledu međunarodnog usvajanja. Osim toga, Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Olakša usvajanja uključujući pojednostavljenje i racionalizaciju procedura za usvajanje, dok u isto vrijeme obezbjeđuje garancije koje zahtjeva Konvencija, i uspostavi univerzalno integrisanu bazu podataka za svoje ustanove socijalne zaštite sa informacijama o potencijalnim usvojenicima kao i usvojiteljima širom zemlje.

(b) Razmotri povećanje gornje starosne granice za usvajanje u Republici Srpskoj i

(c) Odgovoriti na prethodnu preporuku (CRC/C/15/Add.260, stav 39) ekspeditivnog prikupljanja podataka o djeci koja su uključena u domaća i međunarodna usvajanja i uključiti to u sljedećem izvještaju Komitetu.

F. Invaliditet, primarna zdravstvena i socijalna zaštita (Član 6, 18 (stav 3), 23, 24, 26, 27 (stavovi 1-3) Konvencije)

Djeca sa invaliditetom

52. Komitet pozdravlja ratifikaciju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) u 2010 godini od strane države potpisnice. Međutim, Komitet je zabrinut da nikakvi konkretni koraci nisu preduzeti da se uspostavi jasna zakonska definicija invalidnosti i obezbijedi usklađivanje nacionalnog, entitetskog i kantonalnog zakonodavstva sa CRPD odredbama. Konkretno, Komitet je zabrinut zbog:

(a) Inkluzivno obrazovanje je i dalje ozbiljno ograničeno, većina djece sa invaliditetom ostaju kod kuće ili su odvojeni u specijalnim ustanovama/školama što dovodi do stigmatizacije i kompromitovanog pristupa mogućnostima zapošljavanja i socijalnim uslugama.

(b) Nedovoljna i neadekvatna zaštita i podrška pružaoca usluga, posebno centara za socijalni rad i zdravstvenih centara koji nisu adekvatno opremljeni i pripremljeni da pružaju usluge i podršku neophodne za zadovoljavanje potreba djece sa invaliditetom dok im omogućavaju da nastave da žive sa svojim porodicama.

(c) Nedovoljna primjena zakonskih odredbi o izgradnji što dovodi do postojanja arhitektonskih i fizičkih barijera na javnim mjestima, uključujući škole; i

(d) Nejednakosti u pružanju zaštite osobama sa ratnim invaliditetom i osobama sa invaliditetom kao posljedica nesreće, bolesti ili invaliditeta od rođenja, posebno djece, što dovodi do nejednake i manje zaštite koja se pruža ovim drugima.

53. U svjetlu svojih opštih komentara br. 9 (CRC/C/GC/9, 2006), Komitet apeluje na državu potpisnicu da uspostavi jasnu zakonsku definiciju invalidnosti i osigura usklađenost zakonodavstva, politike i prakse na svim njenim teritorijama sa, između ostalog, CRC/C/BIH/CO/3-4 15 Član 23 i 27 Konvencije, posebno za kognitivne i mentalne invaliditete, sa ciljem efikasnijeg zadovoljavanja potreba djece sa smetnjama u razvoju na nediskriminatoran način. Osim toga Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Obezbijedi da djeca sa invaliditetom uživaju svoja prava na obrazovanje kao i obezbijedi uključivanje u redovni obrazovni sistem u najvećoj mogućoj mjeri, uključujući i razvoj akcionog plana obrazovanja osoba sa invaliditetom koji bi specifično identifikovao trenutne nedostatke i resurse, kao i da utvrdi jasne ciljeve sa konkretnim rokovima za sprovođenje mjera za rješavanje obrazovnih potreba djece sa smetnjama u razvoju.

(b) Jača mjere podrške za roditelje da se brinu za svoju djecu sa invaliditetom i kada je institucionalizacija neophodna, osigurati da se radi sa punom pažnjom na principe najboljeg interesa djeteta i da su centri obezbijeđeni sa adekvatnim ljudskim, tehničkim i finansijskim resursima da pruže neophodne usluge i podršku djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama.

(c) Osigura da zakonske odredbe o izgradnji i njihovo sprovođenje kao i rješavanje barijera u životnoj sredini koje ometaju kompletno i efikasno učešće djece sa invaliditetom u društvu na ravnopravnoj osnovi; i

(d) Riješi nejednakosti između zaštite koja se pruža osobama sa invaliditetom vezanim za rat i djeci sa invaliditetom koje proističu od nesreće, bolesti ili postoje od rođenja kako bi se obezbijedila jednaka zaštita i podrška ovim drugima.

Zdravstvo i zdravstvene službe

54. Komitet ponavlja svoju raniju zabrinutost (CRC/C/15/Add.260, stav 47, 2005) o složenoj političkoj strukturi države potpisnice i nedostatak jedinstvenih zakona i politika čineći jednak pristup zdravstvenoj zaštiti za svu djecu teško ostvarljivim. Konkretno, Komitet je zabrinut da:

(a) Uprkos zakonu države potpisnice iz 2010 godine o zdravstvenoj zaštiti, Federacija Bosne i Hercegovine, koja ima za cilj da reguliše zdravstvenu zaštitu nacionalnih manjina, veliki dio romske populacije ostaje uskraćen za zdravstveno osiguranje.

(b) Stopa imunizacije u periodu od 2005-2011. je u padu i pokrivenost zdravstvenim osiguranjem je značajno niža za ugrožene grupe, tako da je samo 40% romske djece u potpunosti vakcinisano.

(c) Stopa anemije zbog nedostatka gvožđa ostaje visoka među djecom, trudnicama i dojiljama.

(d) Prakse prilagođenje bebama u bolnicama nisu adekvatne, sa niskim stopama ranog uspostavljanja dojenja, a manje od 20% djece mlađe od 6 mjeseci su isključivo dojeni, i

(e) Međunarodni kodeks marketinga zamjene za majčino mlijeko se ne sprovodi na državnom nivou i ne postoji mehanizam sistematskog praćenja što dovodi do rasprostranjenog kršenja Kodeksa.

55. Komitet ponavlja svoju raniju preporuku (CRC/C/15/Add.260, stav 49, 2005) da država potpisnica preduzme sve neophodne mjere kako bi se osiguralo da sva djeca imaju pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti sa posebnim osvrtom na djecu u ugroženim situacijama, posebno romska djeca. Osim toga, Komite preporučuje da država potpisnica:

(a) Preduzme hitne i specifične mjere da obezbijedi da se Zakon o zdravstvenoj zaštiti u Federaciji Bosne i Hercegovine iz 2010. godine sprovodi na način koji osigurava pokrivenost svih romskih lica zdravstvenim osiguranjem.

(b) Da se dodijele adekvatni ljudski, tehnički i finansijski resursi za jačanje programa vakcinacije sa jasnim rokovima i ciljevima, uz posebnu pažnju prema djeci u ugroženim situacijama.

(c) Da se razmotri uspostavljanje nacionalnog programa za dodatak gvožđa koristeći dodatke gvožđa za kontrolu nedostatka gvožđa kao i liječenje anemije

izazvane zbog manjka gvožđa i u tom postupku razmisliti da se zatraži tehnička pomoć od Svjetske Zdravstvene Organizacije; i

(d) Razmotri obnavljanje svog Programa za promociju dojenja, finansira inicijativu prakse prilagođene bebama u svojim bolnicama i sprovodi Međunarodni kodeks marketinga zamjene za majčino mlijeko na nacionalnom nivou sa efikasnim mehanizmom za praćenje i proporcionalnim sankcijama za kršenje Kodeksa.

56. Komitet, uz napomenu da država potpisnica pažljivo prati situaciju kao što je navedeno tokom dijaloga, ipak izražava zabrinutost zbog štetnih zdravstvenih efekata u postojećih petnaest lokacija kontaminiranih osiromašenim uranijumom koje su dovele do značajnog porasta pojave raka, posebno među djecom koja i dalje žive na ovim lokacijama.

57. Komitet apeluje na državu potpisnicu da bez odlaganja procjeni stanje lokacija kontaminiranih uranijumom, da evakuiše ljude koji žive na ovim lokacijama sa dužnim poštovanjem prema njihovim ljudskim pravima i potrebama preseljenja, kao i da se preduzmu konkretni programi za dekontaminaciju tih lokacija. Komitet dalje poziva državu potpisnicu da ekspeditivno procjeni moguć uticaj ove uranijumske kontaminacije i identifikuje moguće žrtve ovoga, posebno trudnica i djece, sa ciljem da im se obezbijedi brzo pružanje zdravstvenih usluga.

Zdravlje adolescenata

58. Komitet je zabrinut da je konzumacija alkohola, duvana i drugih ilegalnih droga i dalje rasprostranjena među adolescentima u državi potpisnici. U tom svjetlu, Komitet je takođe zabrinut da je takozvano "indirektno" reklamiranje alkohola i duvana u državi potpisnici rasprostranjeno i neregulisano.

59. S obzirom na opšti komentar Komiteta br. 4 (CRC/GC/2003/4), Komitet preporučuje da država potpisnica sistematski prikupi informacije o potrošnji alkohola, duvana i drugih ilegalnih droga među adolescentima, i da preduzme mjere neophodne za efektivno sprovođenje zabrane prodaje takvih proizvoda djeci. Komitet takođe preporučuje da država potpisnica razmotri zabranu svih oblika reklamiranja koje promovišu proizvode alkohola i duvana u medijima i /ili informacijama kojima djeca najčešće pristupaju.

Životni standard

60. Komitet konstatuje kao pozitivno to što djeca imaju direktno pravo da imaju koristi od socijalne zaštite, uključujući i socijalno osiguranje. Ipak, Komitet ostaje zabrinut da je ovo pravo izgleda ograničeno na djecu samo do 15 godina starosti. Komitet ostaje duboko zabrinut da veliki procenat djece u državi potpisnici živi ispod granice siromaštva, što je dovelo do lišavanja u oblasti stanovanja, potrepština, zdravlja i obrazovanja a koje ozbiljno ograničava ostvarivanje

njihovih prava. Osim toga, uz napomenu da država potpisnica troši tri puta više od regionalnog prosjeka na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, Komitet je ipak zabrinut da trenutni sistem socijalne zaštite ne odgovara adekvatno na potrebe osoba koje su najviše finansijski ugrožene.

61. Komitet preporučuje da država potpisnica obezbijedi da sva djeca imaju korist od direktnog prava na socijalnu sigurnost, uključujući i socijalno osiguranje, i preduzme potrebne mjere za postizanje punog ostvarivanja ovog prava. Komitet takođe ponavlja svoju raniju preporuku (CRC/C/15/Add.260, stav 55, 2005), da država potpisnica preduzme sve neophodne mjere da obezbijedi podršku i materijalnu pomoć ekonomski ugroženim porodicama, uključujući ciljane programe u vezi sa najugroženijim porodicama, kako bi se garantovala prava sve djece na adekvatan životni standard. Pri tome, Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Uspostavi strategije za smanjenje siromaštva i programe na lokalnom i nivou zajednice, obezbjeđujući jednak pristup osnovnim potrebama kao što su odgovarajuća ishrana, stanovanje, voda i kanalizacija, kao i socijalne i zdravstvene usluge i obrazovanje.

(b) Usvoji posebne privremene mjere i potvrđne aktivnosti i preduzme mjere za poboljšanje dostupnosti zapošljavanja za djecu i omladinu, da se poboljša životni standard među najugroženijom djecom i porodicama.

(c) Razmotri uvođenje šeme univerzalnog dječijeg dodatka za ispravljanje nejednakosti i garantuje odgovarajući životni standard za svu djecu na svojoj teritoriji.

G. Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti (Član 28, 29 i 31 Konvencije)

Obrazovanje, uključujući stručno osposobljavanje i usmjeravanje

62. Komitet pozdravlja usvajanje Okvirnog zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju od strane države potpisnice. On takođe navodi kao pozitivno usvajanje Strategije za razvoj predškolskog obrazovanja 2007-2013. od strane države potpisnice u 2007. godini, kao i veliki upis u osnovne škole od 98%, sa devetogodišnjim nastavnim programom za osnovno obrazovanje koji se široko primjenjuje. Međutim, Komitet je i dalje zabrinut zbog:

(a) Nedavne reforme obrazovanja koje su smanjile troškove i zatvaranje područnih škola u udaljenim oblastima, ometajući pristup djeci obrazovanju u udaljenim područjima.

(b) Nedostatka besplatnih udžbenika kao i besplatan prevoz do i iz škole u većini osnovnih i srednjih škola, koji pogoršavaju teškoće u pristupu obrazovanju djeci iz porodica sa niskim primanjima i doprinoseći niskom nivou, 31%, stope završetka srednjeg obrazovanja.

(c) Uslovi u osnovnim školama često ne ispunjavaju odgovarajuće higijenske, opremne i didaktičke standarde.

(d) Neadekvatnih jezičkih časova i podrška, školskih programa kao i programa podrške koji se odnose na obrazovne potrebe romske djece i druge djece iz etničkih manjina.

(e) Stopa djece koja pohađaju predškolsko obrazovanje je i dalje na niskom nivou od 9%; i

(f) Velikih razlika u kvalitetu obrazovanja između ruralnih i urbanih područja, i neadekvatnost obuke nastavnika što dovodi do ograničenog kvaliteta obrazovanja u školama države potpisnice.

63. Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Uzme u obzir član 28(1)(e) Konvencije u svoje tekuće obrazovne reforme koji uključuje zatvaranje područnih škola u ruralnim područjima kao i njihovim implikacijama za pristup djeci obrazovanju u ovim oblastima.

(b) U skladu sa članom 28(1)(b) Konvencije preduzeti mjere da srednjoškolsko obrazovanje bude dostupno i na raspolaganju svakom djetetu i preduzeti odgovarajuće mjere kao što su uvođenje besplatnog obrazovanja i pružanje finansijske pomoći u slučaju potrebe.

(c) Obezbijedi dodjelu adekvatnih resursa koje garantuju da njene škole imaju odgovarajuće standarde higijene, opreme i didaktičkog materijala.

(d) Usvojiti posebne mjere za borbu protiv diskriminacije Romske djece u pristupu obrazovanju, uključujući i pružanje lekcija i programa dodatnih jezika kao i podrške kako bi se riješile obrazovne potrebe Romske djece i druge djece manjinske narodnosti, i to na takav način da te dodatne mjere ne pogoršavaju stigmatizaciju ili segregaciju.

(e) Dalje unaprijedi kvalitet i pokrivenost predškolske brige i obrazovanja uključujući i postavljanje prioriteta pružanju takve zaštite svoj djeci u dobi od 0 do 3 godine i sa ciljem da se obezbijedi na holističan način koji uključuje cjelokupan razvoj djeteta i jačanje kapaciteta roditelja; i

(f) Konkretno izdvoji ljudske, tehničke i finansijske resurse za poboljšanje kvaliteta obrazovanja u ruralnim/seoskim područjima, kao i revidira i ojača svoju nacionalnu obuku nastavnika i procesa njihovih kvalifikacija sa ciljem poboljšanja cjelokupnog kvaliteta obrazovanja.

Ljudska prava i obrazovanje za mir

64. Navodeći kao pozitivno to što škole u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu pružaju obrazovanje o ljudskim pravima, Komitet primjećuje sa zabrinutošću da obrazovanje o demokratiji i ljudskim pravima je povučeno iz nastavnog plana osnovnih škola u Federaciji Bosne i Hercegovine kao dio uvođenja politike devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja u 2010 godini. Takođe, Komitet ponavlja svoju prethodnu zabrinutost (CRC/C/OPAC/BIH/CO/1, stav 12, 2010) što nema nikakvih programa u koji bi se sistematski moglo uključiti i obrazovanje za mir u školski nastavni program.

65. Komitet apeluje na državu potpisnicu da razvije Nacionalni plan aktivnosti za obrazovanje o ljudskim pravima kako bi obezbijedila obrazovanje o ljudskim pravima na cijeloj njenoj teritoriji, kao što je i preporučeno u okviru Svjetskog programa o obrazovanju o ljudskim pravima. U tom pogledu Komitet skreće pažnju državi potpisnici na svoj Opšti komentar broj 1 (CRC/GC/2001/1). Dalje, Komitet preporučuje da država potpisnica preuzme efikasne mjere da uključi obrazovanje za mir u školski program i da podstakne kulturu mira i tolerancije u školama. On takođe ohrabruje državu potpisnicu da uključi obrazovanje za mir u obuku nastavnika.

H. Posebne mjere zaštite (Član 22, 30, 38, 39, 40, 37 (b)-(d), 32-36 Konvencije)

Migranti, azilanti i djeca izbjeglice

66. Komitet primjećuje kao pozitivno usvajanje Revidirane strategije za implementaciju aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji definiše mjere za jačanje i pristup pravima interno raseljenih lica (IDP) i povratničke djece u 2010 godini. Međutim, Komitet je i dalje zabrinut zbog:

(a) Postojećih neadekvatnosti u životnim uslovima za Rome i druge povratnika nacionalnih manjina, kao i interno raseljenih lica koja žive u kolektivnim centrima koji i dalje postoje, iako je sukob završen prije 16 godina.

(b) Azilantima, interno raseljenim licima i povratničkoj djeci se ne garantuje pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, uz prava samo na "osnovnu" zdravstvenu zaštitu, koje nije definisano zakonom i često je nedovoljno; i uništeni i neopremljeni seoski zdravstveni objekti što dovodi do toga da seoski povratnici nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti na lokalnom nivou.

(c) Povratnici iz grupe nacionalnih manjina uključujući i one Romske nacionalnosti kao i interno raseljena lica češće nailaze na teškoće u pokrivanju troškova koji se odnose na obrazovanje kao što su školski materijal i putni troškovi; i

(d) Država potpisnica ne pruža pravnu pomoć raseljenim licima, povratnicima pripadnicima nacionalnih manjina, izbjeglicama, azilantima i ljudima u riziku od apatridije.

67. Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) U potpunosti sprovede mjere utvrđene u Revidiranoj strategiji za implementaciju aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma 5 kao i Akcioni plan za rješavanje problema Roma u oblasti stambenog zbrinjavanja, tako da interno raseljena lica, povratnici i Romska djeca mogu da uživaju adekvatan životni standard.

(b) Razvije i sprovede koordiniran plan aktivnosti , oslanjajući se na sve raspoložive resurse, kako nacionalne tako i međunarodne, da se u potpunosti sprovedu zdravstvene mjere navedene u Revidiranoj strategiji za implementaciju aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, kako bi se osiguralo da raseljena lica i povratnička djeca imaju najviši mogući standard zdravstvene zaštite.

(c) Obezbijedi finansijsku podršku za olakšavanje pristupa obrazovanju povratnicima manjinskih nacionalnosti, interno raseljenim licima i Romske djeci, uključujući i preduzimanje mjera kako bi se obezbijedio neometan pristup obrazovanju svoj djeci, bez straha od diskriminacije; i

(d) Razmotri ekspeditivno usvajanje "Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći" da se obezbijedi besplatna pravna pomoć onima koji ne mogu da je priušte, uključujući i lica kojima je potrebna međunarodna zaštita, lica bez državljanstva, žrtve trgovine ljudima kao i maloljetnike.

Djeca u oružanom sukobu

68. Komitet ponavlja svoje prethodne primjedbe napravljene nakon razmatranja inicijalnog izvještaja Bosne i Hercegovine na sjednici održanoj 1. Oktobra 2010. godine, u kome je Komitet posebno izrazio zabrinutost da regrutovanje i korišćenje lica mlađih od 18 godina u oružanom sukobu nije izričito zabranjeno niti inkriminisano na nivou državnog i entitetskog zakonodavstva. (CRC/C/OPAC/BIH/1, stavovi 13-14, 2010).

69. Komitet ponavlja svoju preporuku, i to, da država potpisnica usvoji sve zakonske mjere neophodne da se obezbijedi, na državnom, entiteskom i nivou distrikta da kršenje odredbi Fakultativnog protokola u pogledu regrutovanja i uključivanje djece u neprijateljstva postane izričito inkriminisano u krivičnom zakonodavstvu države potpisnice.

Ekonomska eksploatacija i djeca na ulici

70. Komitet je zabrinut da je prosjačenje jedan od glavnih oblika eksploatacije djece u državi potpisnici. Navodeći da su neke mjere preduzete na lokalnom nivou, ne postoji sistematski pristup za rješavanje ovog problema. U tom kontekstu Komitet je posebno zabrinut da:

(a) Prinudno prosjačenje djece nije prepoznato kao oblik trgovine ljudima u Krivičnom zakonu države potpisnice.

(b) Ne postoji koordiniran okvir za međusektorsku saradnju u rješavanju problema ekonomske eksploatacije, uključujući i prinudno prosjačenje.

(c) Ne postoje adekvatni dnevni centri i/ ili socijalni centri za zaštitu, oporavak i reintegraciju djece na ulici.

71. Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Donese zakone da podvrgne krivičnim sankcijama lica koja iskorišćavaju djecu kroz prinudno prosjačenje.

(b) Razvije nacionalni okvir za međusektorsku saradnju između relevantnih vladinih organizacija i agencija za rješavanje problema ekonomske eksploatacije, uključujući i prinudno prosjačenje.

(c) Obezbijedi adekvatnu zaštitu i pomoć za oporavak i reintegraciju djeci na ulici te da razvije sveobuhvatnu strategiju pronalaska uzroka, u saradnji sa organizacijama koje pomažu ovoj djeci.

(d) Podigne javnu svijesti o pravima i potrebama djece na ulici i suzbije zablude i predrasude; i

(e) Osigura da se konsultuju djeca na ulici pri planiranju programa namjenjenih zaštiti i unapređenju njihovog razvoja.

Prodaja, trgovina ljudima i otmica

72. Komitet pozdravlja usvajanje Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima 2008-2012. od strane države potpisnice. Međutim, Komitet je i dalje zabrinut što:

(a) Postoje značajne razlike između broja incidenata trgovine ljudima prijavljenih od strane policije i broja istraga po nalogu tužilaca kao njen rezultat.

(b) Sudovi na svim nivoima nisu izdali srazmjerne sankcije za slučajeve povezane sa trgovinom ljudima, uključujući i one u kojim su žrtve djeca.

(c) Bilo je slučajeva gdje se svjedočenje djeteta žrtve smatralo neadekvatnim u određivanju krivice počiniocu.

(d) Bilo je izvještaja o djevojčicama, posebno Romske nacionalnosti, koje su bile žrtve trgovine za prinudni brak i / ili prisilno služenje.

73. Komitet preporučuje da država potpisnica:

(a) Preduzme mjere, uključujući i razmatranje o uspostavljanju nezavisnog neutralnog lica za monitoring, kako bi se obezbijedilo da svi slučajevi trgovine ljudima postanu predmet dužne i pravilne istrage.

(b) Obezbijedi srazmjerne sankcije za počinioce djela vezanih za trgovinu ljudima, posebno one koji uključuju djecu kao žrtve.

(c) Obezbijedi da starost žrtve nikada ne predstavlja jedini osnov poništavanja njegovog/njenog iskaza; i

(d) Izdvoji posebne ljudske, tehničke i finansijske resurse za istragu trgovine ljudima za prisilni brak i /ili prisilno služenje.

Praćenje prethodnih zaključnih primjedbi i preporuka Komiteta na Fakultativni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji - OPSC

74. Komitet konstatuje da je država potpisnica u procesu izmjena i dopuna Krivičnog zakona u 2012. Ipak, Komitet je i dalje zabrinut da se prethodne preporuke Komiteta na OPSC (CRC/C/OPSC/BIH/1, 2010) ne sprovedu u potpunosti. Komitet ponavlja svoje prethodne primjedbe učinjene nakon razmatranja inicijalnog izvještaja Bosne i Hercegovine na sjednici održanoj 1. Oktobra 2010. godine, u kome je Komitet posebno, izrazio svoju zabrinutost da Krivični zakoni na državnom i entitetskom nivou, ne inkorporiraju u potpunosti sve prekršaje pod Fakultativnim protokolom, te da nisu usklađeni u pogledu zabrane i inkriminacije ovih zločina i njihovih važećih kazni. Komitet je i dalje zabrinut da angažovanje djeteta na prisilan rad kao i nepravilna saglasnost za usvajanje djeteta, nisu pokriveni Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine. Takođe, Komitet ponavlja svoju zabrinutost da krivično zakonodavstvo ne dozvoljava ekstrateritorijalnu nadležnost za sve slučajeve iz člana 4. stav 2, Fakultativnog protokola, i da ekstrateritorijalna nadležnost podliježe kriterijumu dvostrukog kriminaliteta (CRC/C/OPSC/BIH/1, stavovi 26-31, 2010).

75. Komitet ponavlja svoje preporuke da država potpisnica izmjeni svoje zakonodavstvo kako bi obezbijedila da su zločini obuhvaćeni Fakultativnim protokolom potpuno inkriminirani i usklađeni u Krivičnim zakonima na nivou države, entiteta i distrikta i da se preduzmu koraci kako bi se osiguralo da domaće zakonodavstvo omogući da se uspostavi i vrši ekstrateritorijalna nadležnost za djela na osnovu Fakultativnog protokola i bez kriterijuma dvostrukog kriminaliteta. Komitet dalje preporučuje da država potpisnica razmotri da Fakultativni protokol

bude pravni osnov za izručenje bez uslova postojanja bilateralnog sporazuma (član 5 (2)).

Sprovođenje maloljetničkog pravosuđa

76. Komitet konstatuje kao pozitivno usvajanje novog Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u 2011. u Republici Srpskoj. Međutim, Komitet je zabrinut da na nacionalnom nivou:

(a) Ne postoji dovoljno alternativnih mjera za pritvor i oblika rehabilitacije za djecu u sukobu sa zakonom, i postoje slučajevi da su djeca pritvorena zajedno sa odraslima.

(b) Djeca mogu biti podvrgnuta pritvoru prije suđenja i na duži period.

(c) Pristup obrazovanju za osobe mlađe od 18 godina u pritvoru nije osiguran.

(d) Izvršenje kazni u maloljetničkom zatvoru nije predmet redovne i nezavisne kontrole

(e) Većina profesionalaca koji rade sa ili za djecu u sukobu sa zakonom ne dobijaju posebnu obuku ili obrazovanje o pravima djeteta.

(f) Zbog nedostatka podizanja svijesti, djeca u sukobu sa zakonom trpe ozbiljnu stigmatizaciju od strane medija i javnosti; i

(g) Sveobuhvatni podaci o djeci u sukobu sa zakonom nisu dostupni i ne postoji mogućnost procjene njihove situacije na nacionalnom nivou, zbog upotrebe različitih kriterijuma u sistemu prikupljanja podataka u dva entiteta, te tako ometaju dubinsko razumijevanje postojećeg sistema maloljetničkog pravosuđa.

77. Komitet preporučuje da država potpisnica potpuno uskladi sistem maloljetničkog zakonodavstva sa Konvencijom, naročito članovima 37,39 i 40, kao i sa drugim relevantnim standardima, uključujući i Standardna minimalna pravila za sprovođenje maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila), Smjernice za prevenciju maloljetničke delikvencije (Rijadske smjernice), Pravila za zaštitu maloljetnih lica lišenih slobode (Havanska pravila), Bečke smjernice za postupanje sa djecom u sistemu krivičnog pravosuđa, kao i Opšti komentar br. 10 (CRC/GC/10, 2007) Komiteta. Pored toga, Komitet posebno preporučuje da država potpisnica:

(a) Izdvoji potrebne ljudske, tehničke i finansijske resurse kako bi se obezbijedile adekvatne alternativne mjere pritvoru kao i oblici rehabilitacije za djecu u sukobu sa zakonom, i da se obezbijedi da djeca nisu u pritvoru zajedno sa odraslima.

(b) Izbjegava korištenje pritvora prije suđenja za djecu i osigura da kada se to primjenjuje, da je to svedeno na minimalan period.

(c) Preduzme mjere za obezbjeđivanje pristupa obrazovanju za lica mlađa od 18 godina u pritvoru.

(d) Ubrzano uspostavi nacionalni mehanizam prevencije za praćenje izvršenja zatvorske kazne za maloljetnike.

(e) Obezbijedi sveobuhvatnu obuku o pravima djeteta i maloljetničkom pravosuđu profesionalcima koji rade sa djecom ili za djecu u sukobu sa zakonom.

(f) Podiže javnu svijesti o djeci u sukobu sa zakonom i sprovodi medijske i novinarske kodekse ponašanja i da se spriječi njihova stigmatizacija od strane medija i opšte javnosti; i

(g) Formira jedinstvenu bazu podataka o djeci u sukobu sa zakonom sa ciljem da se olakša analiza njihove situacije na nacionalnom nivou i da se ti rezultati koriste za poboljšanje maloljetničkog pravosudnog sistema države potpisnice.

I. Ratifikacija međunarodnih instrumenata za ljudska prava

78. Komitet ohrabruje državu potpisnicu, u cilju daljeg jačanja ispunjenja dječijih prava, da pristupi Fakultativnom protokolu uz Konvenciju o pravima djeteta vezanom za proceduru obraćanja i svim osnovnim instrumentima za ljudska prava, uključujući i Međunarodnu konvenciju za zaštitu svih lica od prisilnog nestanka, Međunarodnu konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica i Konvenciju broj 189 o domaćim radnicima Međunarodne organizacije rada.

J. Saradnja sa regionalnim i međunarodnim organima

79. Komitet preporučuje da država potpisnica saraduje sa Evropskim Savjetom na implementaciji Konvencije i drugih instrumenata za ljudska prava, kako u državi potpisnici tako i u drugim državama članicama Evropskog Savjeta.

K. Praćenje i diseminacija

80. Komitet preporučuje da država potpisnica preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da se sadašnje preporuke u potpunosti realizuju, između ostalog, da se prenesu članovima vlade, parlamentu, regionalnim organima i drugim lokalnim samoupravama, kada je to primjenljivo, na odgovarajuće razmatranje i dalje aktivnosti.

81. Komitet dalje preporučuje da kombinovani drugi, treći i četvrti izvještaj i pismeni odgovori države potpisnice i srodne preporuke (zaključne primjedbe) postanu široko dostupni na govornom jeziku zemlje, uključujući (ali ne isključivo) preko interneta, široj javnosti, civilnom društvu, medijima, omladinskim grupama, profesionalnim grupama i djeci kako bi generisali raspravu i podigli svijest o Konvenciji i njenim Fakultativnim protokolima kao i njihovom sprovođenju i praćenju.

M. Sljedeći izvještaj

82. Komitet poziva državu potpisnicu da dostavi svoj sljedeći kombinovani peti i šesti periodični izvještaj do 5. Septembra 2017, i da uključi informacije o implementaciji postojećih zaključnih primjedbi. Komitet skreće pažnju na svoje usklađene smjernice o izvještavanju za sporazume usvojene 1. Oktobra 2010 godine (CRC/C/58/Rev.2 and Corr. 1) i podsjeća državu potpisnicu da budući izvještaji treba da budu u skladu sa smjernicama i da ne prelaze 60 stranica. Komitet apeluje na državu potpisnicu da dostavi svoj izvještaj u skladu sa smjernicama o izvještavanju. U slučaju da podneseni izvještaj prekoračuje broj dozvoljenih stranica biće zatraženo od države potpisnice da preispita i eventualno ponovo podnese izvještaj u skladu sa gore navedenim smjernicama. Komitet podsjeća državu potpisnicu da ako nije u poziciji da pregleda i ponovo pošalje izvještaj, onda prevod izvještaja u svrhu ispitivanja ugovornog organa ne može biti garantovan.

83. Komitet takođe poziva državu potpisnicu da dostavi ažuriran osnovni dokument u skladu sa zahtjevima zajedničkog osnovnog dokumenta, sa usaglašenim smjernicama o izvještavanju odobrenim na petom međukomitetskom sastanku ugovornih tijela ljudskih prava u junu 2006 (HRI/MC/2006/3).
